

๑.๓ กระโดน (กระโดนบก)

ชื่อท้องถิ่น	กระโดนไพร
ชื่ออื่นๆ	กระโดน (ภาคกลาง, ภาคใต้), กะนอน (เขมร), ขุย (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี), จิก (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ), แสงจีแหง เส้เจือมะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน), ปุย (ภาคใต้, ภาคเหนือ), ปุยกระโดน (ภาคใต้), ปุยขาว ผ้าฮาด (ภาคเหนือ), พุย (ละว้า-เชียงใหม่), หูกวาง (จันทบุรี)
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Careya sphaerica</i> Roxb.
ชื่อพ้อง	<i>Careya arborea</i> Roxb.
ชื่อวงศ์	LECYTHIDACEAE (BARRINGTONIACEAE)
ชื่อสามัญ	Tummy-wood / Patana oak

รหัสพรรณไม้ ๑-๖๓๑๑๙๐๖-๑๓-๐๐๓

จำนวนที่พบ ๒ ต้น

สถานภาพ (IUCN) พบทั่วไป (Least Concern: LC)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ต้นกระโดน จัดเป็นไม้ยืนต้นผลัดใบขนาดกลาง มีลักษณะของเรือนยอดเป็นพุ่มกลมแน่นทึบ มีความสูงของต้นประมาณ ๑๐-๒๐ เมตร เปลือกต้นหนาเป็นสีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลดำ แตกออกเป็นแผ่น ต้นมีกิ่งก้านสาขามาก ส่วนเนื้อไม้เป็นสีแดงเข้มถึงสีน้ำตาลแกมแดง พบได้ตามป่าเบญจพรรณขึ้น ป่าหญ้า และป่าแดง ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการใช้เมล็ดในช่วงฤดูฝนและวิธีการตอนกิ่ง ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับเวียนเป็นกลุ่มตามปลายกิ่ง ลักษณะของใบเป็นรูปไข่กลับ ปลายใบมนและมีติ่งแหลมยื่น โคนใบสอบเรียว ส่วนขอบใบเป็นหยักเล็กน้อยตลอดทั้งขอบ ใบมีขนาดกว้างประมาณ ๑๕-๒๕ เซนติเมตรและยาวประมาณ ๓๐-๓๕ เซนติเมตร ผิวใบทั้งสองด้านมีลักษณะเกลี้ยง เนื้อใบหนาและค่อนข้างนิ่ม มีเส้นแขนงใบอยู่ประมาณข้างละ ๘-๑๕ เส้น เส้นใบย่อยเป็นแบบร่างแห เห็นได้ชัดเจนทางด้านล่าง ก้านใบอวบเกลี้ยงและมีความยาวประมาณ ๒-๓ เซนติเมตร ในหน้าแล้งใบแก่ทั้งใบจะเป็นสีแดง และจะทิ้งใบเมื่อออกใบอ่อน ยอดอ่อนของใบเป็นสีน้ำตาลแดง ใบก่อนร่วงเป็นสีแดง ดอกมีขนาดใหญ่ ออกดอกเป็นช่อแบบกระจุกตามปลายกิ่งที่ไม่มีใบ สั้นมาก ในแต่ละช่อมีดอกประมาณ ๒-๖ ดอก ลักษณะของดอกคล้ายเป็นดอกเดี่ยว มีกลีบดอก ๕ กลีบ แต่ละกลีบดอกยาวประมาณ ๑-๕ นิ้ว ลักษณะของกลีบดอกเป็นรูปขอบขนาน แยกกัน ขอบกลีบและปลายกลีบเป็นสีเขียวอ่อน ส่วนโคนกลีบเป็นสีชมพู โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ร่วงได้ง่าย โดยดอกจะบานในเวลากลางคืน และมักจะร่วงในช่วงเช้า ดอกมีเกสรเพศผู้สีขาวจำนวนมากยาวประมาณ ๔-๕ เซนติเมตร ก้านเกสรยาวเรียงตัวกันแน่นเป็นพู่ โคนก้านเกสรเชื่อมติดกันเป็นวงสีแดงอ่อน ๆ โดยเกสรที่สมบูรณ์จะอยู่ข้างใน ฐานดอกมีลักษณะเป็นรูปวงแหวน ขอบนูนขึ้น ส่วนเกสรเพศเมียมีรังไข่ใต้วงกลีบ ลักษณะเป็นรูปกระสวยกลีบ มี ๔ ช่อง ในแต่ละช่องจะมีอวุลจำนวนมาก โดยเกสรเพศเมียจะติดคงทน และก้านเกสรเพศเมียจะยาวประมาณ ๔-๖ เซนติเมตร ดอกมีใบประดับลักษณะกลมหรือรี ๓ ใบ มีกลีบเลี้ยงดอก ๔ กลีบ แยกจากกัน ยาวประมาณ ๘-๑๐ มิลลิเมตร เป็นสีเขียวอ่อน หนาและค่อนข้างมน โดยจะออกดอกในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน ผลมีลักษณะกลมหรือเป็นรูปไข่ อวบน้ำ มีเนื้อสีเขียว ค่อนข้างแข็ง ผลมีขนาดกว้างประมาณ ๕ เซนติเมตรและยาวประมาณ ๖.๕ เซนติเมตร ผิวผลเรียบ เปลือกหนา ที่ปลายผลจะมีกลีบเลี้ยงที่ติดทนอยู่ และมีก้านเกสรเพศเมียติดอยู่ที่ปลายผลด้วย ผลสดเป็นสีเขียว เมื่อสุกแล้วจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล ภายในผลมีเมล็ดจำนวนมากและมีเยื่อหุ้ม เมล็ดเป็นสีน้ำตาลอ่อน ลักษณะของเมล็ดเป็นรูปไข่และแบน มีขนาดกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตรและยาวประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร โดยจะออกผลในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมิถุนายน

การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น

• อาหาร

๑) ใบอ่อน ยอดอ่อน และดอกอ่อนมีรสฝาดอมมัน ใช้รับประทานเป็นผักสดร่วมกับน้ำพริก แจ่ว ลาบ ก้อย ส้มตำ ตำมะม่วง ผักประกอบเมี่ยงมดแดง (ชาวอีสานนิยมใช้กระโดนน้ำมากกว่ากระโดนบก เนื่องจากมีรสฝาดน้อยกว่าและมีรสชาติที่อร่อยกว่า) แต่ใบและยอดอ่อนจะมีกรดออกซาลิก (Oxalic acid) ในปริมาณที่ค่อนข้างสูง การรับประทานมาก ๆ อาจเป็นสาเหตุเบื้องต้นที่ทำให้เกิดโรคนิ่วในกระเพาะปัสสาวะได้ (ใบกระโดนสด ๑๐๐ กรัม จะมีปริมาณของออกซาลेट ๕๕ มิลลิกรัม ซึ่งมีปริมาณน้อยกว่าผักชะพลู ๑๒ เท่า และน้อยกว่าผักโขม ๑๖ เท่า)

๒) ใบอ่อนเมื่อนำไปต้มแล้วนำไปใช้ห่อเกลือกินแบบเมี่ยงได้ (ขมุ)

• สรรพคุณ

๑) ดอกมีรสสุขุม ช่วยบำรุงร่างกาย (ดอก)

๒) ดอกใช้เป็นยาบำรุงกำลัง บำรุงร่างกายหลังการคลอดบุตรของสตรี (ดอก)

๓) ผลมีรสจืดเย็น ช่วยบำรุงหลังการคลอดบุตรของสตรี ส่วนดอกและน้ำจากเปลือกสด หากนำมาผสมกับน้ำผึ้งก็ใช้เป็นยาบำรุงหลังคลอดได้เช่นกัน (ผล, ดอก, น้ำจากเปลือกสด)

๔) ดอกช่วยแก้อาการหวัด หรือจะใช้ดอกและน้ำจากเปลือกสดผสมกับน้ำผึ้งกินเป็นยาแก้หวัดก็ได้ (ดอก)

๕) ดอกช่วยแก้อาการไอ ช่วยทำให้ชุ่มคอ หรือจะใช้ดอกและน้ำจากเปลือกสดผสมกับน้ำผึ้งกินเป็นยาแก้ไอก็ได้ (ดอก)

๖) ผลมีรสจืดเย็น ช่วยในการย่อยอาหาร (ผล)

๗) เปลือกต้นนำมาแช่กับน้ำดื่มเป็นยาแก้อาการปวดท้อง ท้องเสีย (เปลือกต้น)

๘) ช่วยแก้โรคกระเพาะอาหาร (เปลือกต้น)

๙) เปลือกต้นใช้เป็นยาสมานแผลภายใน (เปลือกต้น)

๑๐) กระโดนจัดอยู่ในตำรับยาแก้โรคริดสีดวงทวาร ซึ่งในตำรับยาประกอบไปด้วยกระโดนโคก ๑ ส่วน , ต้นกล้วยน้อย ๑ ส่วน, ขันทองพยาบาท (ลูกใส่) ๑ ส่วน, ต้นชองแมว ๑ ส่วน, ต้นค้อแลน ๑ ส่วน, เจริญดุกน้อย ๑ ส่วน, กำแพงเจ็ดชั้น ๑ ส่วน, ต้นมอนแก้ว ๑ ส่วน, มอยแม่หม้าย ๑ ส่วน, เล็บแมวแดง ๑ ส่วน, ตากวาง ๑ ส่วน โดยนำทั้งหมดมาต้มเป็นยากิน (ตำรับยานี้พบในบ้านเชียงเหียน ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม)

๑๑) แก่นใช้ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาสำหรับสตรีที่อยู่ไฟ (แก่น)

๑๒) ต้นใช้ผสมกับเถายาน่องและดินประสิว นำมาเคี่ยวให้งวดและตากให้แห้ง ใช้สำหรับปิดแผล มีพิษและปิดหัวฝี (ต้น)

๑๓) ใบใช้รักษาแผลสด ด้วยการนำมานึ่งให้สุกแล้วใช้ปิดแผล (ใบ)

๑๔) ใบมีรสฝาด ใช้ใส่แผล หรือจะใช้ปรุงกับน้ำมันเป็นยาสมานแผล ส่วนเปลือกต้นก็ใช้เป็นสมานแผลได้เช่นกัน (ใบ, เปลือกต้น)

๑๕) เปลือกต้นช่วยแก้อาการอักเสบจากการถูกงูไม่มีพิษกัด แต่ในกรณีที่งูมีพิษกัดยังไม่ควรนำมาใช้ และบ้างก็ว่าใช้แก้พิษงูได้ (เปลือกต้น)

๑๖) เมล็ดมีรสฝาดเมาและมีความเป็นพิษ และมีข้อมูลระบุว่าใช้เป็นยาแก้พิษต่าง ๆ ได้ด้วย (เมล็ด)

๑๗) เปลือกต้นช่วยแก้ น้ำกัดเท้า (เปลือกต้น)

๑๘) ช่วยแก้อาการปวดเมื่อย เคล็ดเมื่อย เคล็ดขัดยอก (เปลือกต้น)

- การใช้ประโยชน์อื่นๆ

๑) เปลือกต้นใช้ต้มทำสีย้อมผ้า โดยจะให้สีน้ำตาลแดง หรือจะต้มรวมกับฝ้ายใช้ย้อมผ้า จะให้สีเหลืองอ่อน
 ๒) เส้นใยที่ได้จากเปลือกต้นสามารถนำมาใช้ทำเชือก ทำกระดาษสีน้ำตาล เนื่องจากเปลือกลอกได้ง่าย
 ๓) เปลือกต้นนำมาทุบใช้ทำเป็นเบาะปูรองนั่งหลังช้าง หรือใช้รองของไว้บนหลังช้าง ส่วนคนอีสานนิยมลอกออกมาทุบให้นิ่มใช้ทำเป็นที่นอน และยังสามารถนำมาใช้ทำคบไฟ หรือนำมาจุดไฟใช้ควนไล่แมลง ไร รื่น หรือยุงก็ได้

๔) เนื้อไม้กระโดนใช้สำหรับงานก่อสร้างอาคารบ้านเรือนได้ดี เพราะมอดไม่กิน เนื่องจากเนื้อไม้มีรสฝาด และยังใช้ทำเครื่องเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ทำครกสาก ทำเรือและพาย เหวียนและเพล่า หรือใช้ทำเป็นหมอนรองวางรถไฟ ฯลฯ

ภาพที่ ๓ แสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของ กระโดนไทร (กระโดนบก)

ลักษณะวิสัย

ลำต้น

ใบ

ดอก

ผล

แหล่งอ้างอิง :

๑. โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (ม.ป.ป.). “กระโดน”. https://www.rspg.or.th/plants_data/plantdat/lecythid/csphae_๑.htm
๒. เมตไทย. (๓๑ มกราคม ๒๕๖๓). “กระโดน สรรพคุณและประโยชน์ของต้นกระโดน ๒๖ ข้อ ! (กระโดนบก)”. <https://medthai.com/กระโดน/>